

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

Л. Є. АЗАРОВА

Е. С. СОСИНОВИЧ

**ДІЄПРИСЛІВНИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ:
СТАТУС, ФУНКЦІОНУВАННЯ**

Монографія

УНІВЕРСУМ-Вінниця
2005

УДК 808.3
ББК Ш 141.1
А 35

Рецензенти :

П. С. Дудик, доктор філологічних наук, професор

Н. Л. Іваницька, доктор філологічних наук, професор

Рекомендовано до видання Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 8 від 31. 03.2005р.)

Азарова Л. Є., Сосинович Е. С.
А 35 **Дієприслівники в українській мові: статус, функціонування.**
Монографія — Вінниця: Універсум-Вінниця, 2005. — 124 с.

ISBN 966-641-125-3

У монографії на нових концептуальних засадах розглянуто дієприслівник та його функції в українській мові. Запропоновано розгляд структурно-семантичних особливостей дієприслівникових форм, їх адвербіалізації, синтаксичних функцій, закономірностей вживання в сучасній українській мові.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів.

УДК 808.3

ББК Ш 141.1

ISBN 966-641-125-3

© Л. Азарова, Е. Сосинович

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. СТАТУС ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ДІСПРИСЛІВНИКІВ	
1.1 Вивчення дієприслівників у русистичі та вітчизняному мовознавстві.....	5
1.2 Походження дієприслівникових форм.....	10
РОЗДІЛ 2. ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ ДІСПРИСЛІВНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	
2.1 Граматичні форми дієприслівників.....	19
2.2 Семантика дієприслівникових форм.....	30
2.3 Граматичні значення дієприслівників.....	36
2.4 Відокремлення дієприслівників.....	40
2.5 Адвербіалізація дієприслівників.....	43
2.6 Наголос у дієприслівниках.....	64
РОЗДІЛ 3. СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІЇ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ДІСПРИСЛІВНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	
3.1 Історична природа синтаксичних функцій дієприслівників.....	69
3.2 Дієприслівники зі значенням відокремленого другорядного присудка.....	88
3.3 Дієприслівники зі значенням відокремленої обставини.....	100
3.4 Дієприслівникові звороти з відтінком означального значення...106	
3.5 Дієприслівники і дієприслівникові звороти зі значенням вставних конструкцій.....	112
3.6 Порядок слів при вживанні дієприслівників.....	113
3.7 ВИСНОВКИ	117
ЛІТЕРАТУРА	120

ПЕРЕДМОВА

У дослідженні дієприслівника та його функцій в українській мові сучасне мовознавство має вагомий і незаперечний здобуток. Це зумовлено використанням різних підходів, методів та прийомів до їх вивчення у традиційній морфології, а також нових методик їхнього лінгвістичного аналізу. Незважаючи на це дієприслівник є однією з характерних, але ще недостатньо вивчених категорій слов'янських мов, який продовжує і далі привертати увагу дослідників, постаючи в їхніх працях у досі невідомих аспектах і ракурсах. Актуальності цієї проблематики сприяють значною мірою динамічні процеси у вітчизняному мовознавстві. Механізм таких дериваційних процесів дослідники вивчали в різних аспектах: логічному, лінгвістичному, зокрема в таких його різновидах, як словотвірний, функціонально-семантичний, граматичний тощо. Серед численних наукових праць особливо вирізняються ті, в яких зроблено спроби уточнити методик дослідження дієприслівника або застосувати нову, ще не апробовану методологію. *Кашинська*

У монографії розглянуто граматичні значення дієприслівників, їх предикативність та синтаксичне відокремлення, виникнення граматичної категорії дієприслівників, структурно-семантичні особливості дієприслівникових форм, зв'язки і відношення дієприслівників до інших слів у реченні, закономірності вживання їх у сучасній українській мові. Проте, щоб глибше проникнути в суть цих питань, зрозуміти шляхи й особливості їхнього формування, правильно визначити сучасний статус дієприслівників, у монографії подаються історичні відомості синтаксичних функцій граматичної категорії дієприслівників в українській мові; зроблено спробу ґрунтовного аналізу дієприслівників зі значенням відокремленого другорядного присудка та відокремленої обставини, а також дієприслівникових зворотів зі значенням вставних конструкцій та з відтінком означального значення. Особливу увагу приділено розгляду двох ступенів адвербіалізації, властивих дієприслівнику. Перший ступінь засвідчує набуття незмінності й збереження синтаксичних зв'язків вихідного дієслова, а другий пов'язаний із втраченою дієприслівника його сполучувальних можливостей, здатності поєднуватися із залежними словами.

Дослідженням дієприслівників в українській мові порушується певне питання не лише з граматики української мови, а й з порівняльної граматики східнослов'янських і слов'янських мов. Це поповнює наукове вивчення граматичної будови української мови і є матеріалом для дослідження проблеми розвитку мов за їх внутрішніми законами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ломоносов М.В. Полное собрание сочинений: Труды по филологии. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1952. – Т.7. – 422 с.
2. Востоков А.Х. Русская грамматика. – СПб., 1831. – 395 с.
3. Греч Н.И. Практическая русская грамматика. – 10-изд. – СПб., 1845. – 431 с.
4. Аксаков К. О русских глаголах. – М., 1855. – 290 с.
5. Павловский А. Грамматика малороссийского наречия. – СПб., 1818. – 326 с.
6. Смотрицкий М. Грамматика. – Ев'ю, 1916. – 356 с.
7. Житецкий П. Очерк литературной истории малорусского наречия XVII-XVIII в. – К., 1889. – 305 с.
8. Греч Н.И. Краткая русская грамматика. – Санкт-Петербург, 1827. – 578 с.
9. Щерба Л.В. О частях речи в русском языке. – «Русская речь». Серия П, Л. – 1928.
10. Буслаев Ф.И. Общий курс русской грамматики. – М.: Учпедгиз, 1935. – 241 с.
11. Потехина А.А. Из записок по русской грамматике. – М: Просвещение, 1985. – 319 с.
12. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. – М.: Учпедгиз, 1956. – 511 с.
13. Браве Л.Я. К вопросу о значении деепричастий совершенного вида // Русский язык в школе. – 1940. – № 6. – С. 6-11.
14. Дерибас Л.А. Деепричастные конструкции в роли обстоятельства. // Русский язык в школе. – 1953. – № 4. – с. 13-18.
15. Валимова Г.В. Деепричастные конструкции в современном русском языке. // Ученые записки Ростов-на-Дону госуд.пед.ин-та. – 1940. – Т.2. – 1945.
16. Руднев А.Т. Обособленные члены предложения, функции и способы их грамматического выражения в современном русском литературном языке. – Л. – 1947. – 125 с.
17. Кротевич Е.В. Обособленные второстепенных членов предложения в современном русском языке. – Алма-Ата. – Казгоспиздат, 1941.
18. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Синтаксис русского языка. Изд. 2-е. – СПб. – 1912.
19. Мещанинов И.И. Члены предложения и части речи. – Наука. – 1978. – 387 с.
20. Фортунатов Ф.Ф. Сравнительное языковедение. // Избранные труды. – М.: Учпедгиз, 1956. – Т.1. – 450 с.
21. Поржезинский В. Введение в языковедение. – Изд. 4-е. – М., 1916.
22. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. – Л.: Наука, 1941. – 658 с.
23. Виноградов В.В. Русский язык. – М.: Высшая школа, 1986. – 639 с.
24. Грамматика современного литературного русского языка. – М.: Изд-во АН СССР, 1970. – 767 с.
25. Виноградов В.В. Современный русский язык. – М.: Изд-во ун-та, 1952. – 519 с.
26. Никифоров С.Д. Глагол, его категории и формы в русской письменности второй половины XVI века. – Изд-во АН СССР. – М., 1952.
27. Истрина Е.С. Синтаксические явления синодального списка 1-й Новгородской летописи / Изв. отд. русского языка и слов. РАН. – Т. XXIV. – 1923.
28. Борковский В.И. Синтаксис древнерусских грамот. – Львов, 1949.
29. Якубинский Л.П. История древнерусского языка. – М., 1953.
30. Устрицкий И.В. Деепричастие. Методические разработки по грамматике. Сборник статей. – 1949.
31. Булаховский Л.А. Исторический комментарий к русскому литературному языку. – Изд.: Рад. школа. – 1950.
32. Ломтев Т.П. Белорусский язык. – Изд. МГУ. – 1951.
33. Груньский М. История форм української мови. – К.: Рад. школа. – 1931.
34. Дем'янчук В. Морфологія українських грамот XIV і першої половини XV ст. – К., 1928.
35. Квітка-Основ'яненко Г.Ф. Твори. П, ДВУ, X., 1929. – Т.1.
36. Шляков Н. Деепричастие в славянских языках. – РФВ. – 1889. – Т. XXI.
37. Андрейчин Л. Грамматика болгарского языка. – М., 1949.
38. Боровский Я.М., Болдырев А.В. Латинский язык. – М., 1949.
39. Соболевский А.И. Лекции по истории русского языка. – М.: Изд. АН СССР. – 1907.
40. Обнорский С.П. Очерки по истории русского литературного языка старшего периода. – М.: – Изд. АН СССР. – 1946.
41. Хрестоматія давньої української літератури. – К.: Рад. школа. – 1952.
42. Булаховский Л.А. Русский литературный язык первой половины XIX века. – К.: Рад. школа. – 1948. – Т. 2.
43. Котляревський І.П. Енеїда. – ДВХЛ. – К., 1950.
44. Шевченко Т.Г. Повна збірка творів в 3-х томах. – ДВХЛ. – К.: 1949. – Т.1.
45. Номис М. Українські приказки, прислів'я і т. інше. – К., 1864.
46. Народные южнорусские песни. – Изд. А.Метлинского. – К., 1854.
47. Курс сучасної української літературної мови. Інститут мовознавства АН УРСР ім. О.О. Потехні. – 1951. – Т.1.
48. Гончар О. Прапорносці. – Радянський письменник. К., 1947.
49. Кравченко В. На переправі // «Дніпро». – 1953. – № 5. – с. 24-29.
50. Рильський М. Поезії (переклади). – К., 1946. – Т.2.
51. Тичина П. Вибрані твори. Держвидав. – К., 1946. – Т.2.
52. Рильський М. Поезії (переклади). – К., 1946. – Т.1.

53. Коцюбинський М. Вибрані твори. – 1950. – Т.1.
54. Абакумов С.И. Современный русский литературный язык. – М.: Наука. – 1942.
55. Коцюбинський М. Fata morgana. – К., 1910.
56. Головка А. Мати. – К.: Держлітвидав, 1949.
57. Вовчок Марко. Вибрані твори. – К.: Держлітвидав, 1949.
58. Глібов Л.І. Твори. – ДВУ, Х., 1927.
59. Черных П.Я. Историческая грамматика русского языка. – М., 1952.
60. Стефаник В.С. Вибране. – К., 1946.
61. Рильський М. Поезії (переклади). – К., 1946. – Т. 1.
62. Шевченко Т.Г. Повна збірка творів в 3 томах. – К., 1940. – Т. III.
63. Украинские народные песни. – Изд. М. Максимовичем. – М., 1834.
64. Головка А. Бур'ян. – К.: Держлітвидав, 1949.
65. Кудрявский Д.Н. К истории русских деепричастий. // Ученые записки Юрьевского университета. – 1916. – № 10. – С. 56-61.
66. Буслаев Ф. Историческая грамматика русского языка. – М.: Наука, 1863. – Ч.І. – 511 с.
67. Равлюк М. Дієприкметники і дієприслівники в українській мові. – Кіцмань, 1912.
68. Булаховський Л.А. Русский литературный язык I половины 19 в. – К., 1948. – Т.2.
69. Булаховский Л.А. Курс русского литературного языка. – К.: Рад.школа, 1949.
70. Яновський Твори. – К., 1961. – Т.1.
71. Коцюбинський М. Твори. – К., 1948. – Т.2.
72. Стельмах М. Великі перелоги. – К., 1951.
73. Гончар О. Вітчизна. – К., 1957.
74. Стельмах М. Кров людська – не водиця. – К., 1952.
75. Мирний Панас. Вибрані твори. – К.: Держвидав, 1949. – Т. II.
76. Леся Українка. Поезії, поеми, легенди. – К., 1951. – Т.1.
77. Котляревський І.П. Наталка Полтавка. – ДВХЛ. – К., 1950.
78. Стельмах М. Велика рідня. – К., 1951.
79. Мирний Панас. Вибрані твори. – К.: Держвидав, 1940. – Т.1.
80. Таванец П.В. Суждения и его виды. – Из-во АН СССР. – М., 1953.
81. Давыдов И. Опыт общеобразовательной грамматики рус.яз. – СПб., – 1852. – 156 с.
82. Виноградов В.В. О грамматической омонимии в современном русском языке // Русский язык в школе. – 1940, – №1. – С.15-21.
83. Тичина П. Вибрані твори. – К.: Держвидав, 1946. – Т.3.
84. Булаховский Л.А. Український літературний наголос. – Інститут мови і літератури. – Уфа. – 1947.
85. Сосюра В. Поезії. – К., 1950. – Т.1.
86. Леся Українка. Твори в 5 томах. Поезії, поеми, легенди. – К., 1951. – Т.2.
87. Павский Г. Филологические наблюдения над составом русского языка. – Санкт-Петербург. – 1850. – 219 с.
88. Грунский Н.К. Очерки по истории разработки синтаксиса славянских языков. – Юрьев. – 1911. – Т.1. – С. 27-32.
89. Мейе А. Общеславянский язык. – М., 1951.
90. Некрасов Н. О значениях форм русского глагола. – СПб., 1865.
91. Овсяннико-Куликовский Д. Руководство к изучению синтаксиса русского языка. – М., 1907.
92. Реформатский А.А. Введение в языковедение. М.: Учпедгиз, 1947.
93. Виноградов В.В. Исследования по русской грамматике: Избранные труды. – М.: Высшая школа, 1975. – 559 с.
94. Пешковский А.М. Принципы и приёмы стилистического анализа и оценки художественной прозы. – М., 1927.
95. Финкель А.М., Баженов Н.М. Современный русский литературный язык. – К.: Рад.школа, 1951.
96. Петерсон М.Н. Очерки синтаксиса русского языка. – М., 1923.
97. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Рад.школа, 1948.
98. Земский А.М., Крючков С.Е., Светлаев М.В. Русский язык В.В. Виноградова. – М.: Учпедгиз, 1950, 1953.
99. Руднев А.П. Обособленные члены предложения, функции и способы их грамматического выражения в современном русском литературном языке. – Л., 1947.
100. Тукумцев И.В. Понятие о синтагме // Русский язык в школе. – 1948. – № 1. – С.5 – 10.
101. Виноградов В.В. Вопросы синтаксиса современного русского языка. – М.: Учпедгиз, 1950.
102. Кротевич Е.В. Обособленные синтагмы // Вопросы славянского языкознания. – Львов. – 1948. – Т.1.
103. Кротевич Е.В. К вопросу о синтагматическом членении речевого потока // Наук.зап. Львів. держ. ун-та. ім. Івана Франка. Серія філологія. – Львів. – 1946. – Т.3.
104. Кротевич Е.В. Синтаксические отношения между словами и способы их выражения в русском и украинском языке. – Львов, 1949.
105. Богородицкий В.А. Общий курс русской грамматики. – М.: Наука, 1935. – 195 с.
106. Виноградов В.В. Некоторые задачи изучения синтаксиса простого предложения // Вопросы языкознания. – 1954. – № 1. – С. 65-73.
107. Дмитерко Любомир. Вибране. – ДВХЛ. – К., 1950.
108. Валимова Г.В. Деепричастные конструкции в современном русском языке. // Ученые записки Ростов- на- Дону гос. пед. ин-та. – 1940. – Т. II, IV. – 1945.
109. Пешковский А.М. Вопросы методики родного языка, лингвистики и стилистики. – М. – Л.: Госиздат, 1930.

110. Федькович Ю. Вибрані твори. – ДЛВ. – К., 1949.
111. Тичина П. Вибрані твори. – К.: Держвидав, 1946. – Т.1.
112. Пушкин А.С. Сочинения. – М. – Л., 1949.
113. Рильський М. Поезії (переклади) К., 1849. – Т.3.
114. Гончар А. Знаменосцы. – К., 1951.
115. Гвоздев А.Н. О фонологических средствах русского языка. Сб. ст. – Изд. Академии пед. наук РСФСР. – М.- Л., 1949.
116. Пешковский А.М. Вопросы методики родного языка, лингвистики и стилистики. – Гиз. – 1930.
117. Булаховський Л.А. Питання історичного розвитку мов // Мовознавство. – К., 1951. – Т.9.
118. Булаховський Л.А. Українська мова серед інших слов'янських мов // Укр. літ. – 1942. – № 5-6. – С. 66-73.
119. Булаховський Л.А. Из стилистического синтаксиса первой половины XIX века // Русский язык в школе. – 1940. – № 4. – с.112-118.
120. Булаховський Л.А. Українська пунктуація. – К., 1947.
121. Булаховський Л.А. Уваги до старовинних засобів синтаксичного оформлення присудків і їх еквівалентів // Наук. зап. КДУ. – 1948. – Вип.3. – Т.7.
122. Воскресенский И.М. К вопросу о словорасположении в русском языке // Русский язык в школе. – 1936. – № 4. – С. 15 – 23.
123. Воскресенский И.М. О приложениях в русском языке // Русский язык в школе. – 1936. – № 3. – С. 43 – 49.
124. Валимова Г.В. Нераспространенные и распространенные деепричастные конструкции // Уч. зап. Ростов-на-Дону гос.пед.ин-та. – 1948. – Вып. III.